

Мирослава Мельник,
к.філол.н., доцент
кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Інна Коваленко,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського

СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОЙКОНІМІВ СУЧАСНОЇ ОДЕЩИНИ

Стаття присвячена семантичному аналізу ойконімів сучасної Одеської області. З'ясовано, що за семантичними ознаками найбільше ойконімів Одещини походять від імен людей та географічних назв, а також від назв тварин та рослин. Значну кількість посідають ойконіми утворені від назв місцевості та розташування.

Ключові слова: ономастика, ойконіми, семантична типологія, тематичні групи, Одещина.

The article is devoted to the semantic analysis of oikonyms of the modern Odessa region. It was found that according to semantic features, most oikonyms of Odessa region come from the names of people and geographical names, as well as from the names of animals and plants. A significant number are oikonyms formed from the names of places and locations.

Key words: onomastics, oikonyms, semantic typology, thematic groups, Odesa region.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ойконіми є невід'ємною частиною лексичного складу мови. Вивчення їх походження, розвитку, перейменувань має велике пізнавальне значення, адже в них відбилися особливості місцевої географії, мови та історії тих народів, які населяли певну територію [2, 11]. Назви населених пунктів характеризують духовну культуру народу, етнографію, а також є цінним джерелом для краєзнавства. Варто зазначити, що ойконіми є історико-культурною спадщиною, адже вони відображають історичні події, побут та культуру народу, звичаї та традиції. На сьогодні особливе місце в дослідженні ойконімів належить мовознавству, тому що, з одного боку, саме мовознавство є ключем для розуміння й осмислення незрозумілих нині назв, для реконструкції мовних явищ давніх епох; з іншого – семантика і структурно-морфологічна будова географічних назв творить одну з підсистем мови, яка характеризується сукупністю однорідних за значенням твірних основ і формантів.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Засновниками вітчизняної топоніміки є В. Жучкевич, Е. Мурзаєв, В. Ніконов, Є.Поспелов та ін., однак зважаючи на активне

використання в мовленні, назви населених пунктів посідають значне місце і в складі ономастикону кожної мови, і як об'єкт наукових студій. На сучасному етапі розвитку ономастики актуальними є дослідження ойконімії різних регіонів України. Існує низка досліджень присвячених ойконімікону певної території України, серед яких вагоме значення мають праці Д. Бучко, С. Вербич, О. Голінатого, Ю. Карпенка, В. Лучика, М. Торчинського, Є. Черняхівської, О. Шульган та ін. Широко представлені дослідження у яких аналізується функціонування та продуктивність окремих моделей: З. Купчинська, Л. Міщук, Л. Радьо, В. Шевцова та ін. Переважають дослідження окремих регіонів, переваги яких полягають в охопленні всіх назв певної території і створенні цілісної картини розвитку топонімної системи. Однак комплексного наукового дослідження ойконімів Одеської області на сьогодні немає, що і зумовлює **актуальність** теми нашого статті.

Метою статті є комплексний семантичний аналіз ойконімів сучасної Одеської області.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві помітний інтерес до вивчення ономастики, у якій значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду реальної дійсності, якими є географічні об'єкти. Топоніми розглядають як соціальне явище, що відображає властивості об'єкта, подає їх крізь людське уявлення про даний об'єкт, акумулює та зберігає протягом віків важливу інформацію. Термін для позначення назви населеного пункту дістав назву ойконім. Вагомим є вивчення цього виду топонімів, як закономірно організованої системи, оскільки вони відбивають природні, економічні та соціальні процеси життя населення виступаючи топонімотвірними основами назв населених пунктів. Географічні назви мають значні стилістичні можливості. З лінгвістичної точки зору у топонімів, крім власне топонімного значення, тобто вказівки на певний географічний об'єкт, наявне етимологічне значення. Якщо емоції викликає не назва, а її носій, тобто географічний об'єкт, то експресивність назви пов'язана з топонімним значенням.

Ойконіми – власні назви населених пунктів, вони виступають історико-культурною спадщиною, оскільки висвітлюють історичні події, побут та культуру народу, звичаї та традиції. Нашу увагу зосереджено на ойконімах, адже населені пункти як матеріальні об'єкти найбільш чітко виокремлюються із навколишнього ландшафту. Назви міст відображають економічний та культурний розвиток суспільства. Вони є носіями комплексного інформаційного потенціалу. У топоніміці загалом головна увага приділяється лексико-семантичному аналізу топонімів (етимологізації). Основна функція топонімів – орієнтація в просторі, адже вони з'явилися на ранньому етапі розвитку суспільства через необхідність називати навколишні об'єкти в процесі їх пізнання людиною для зручності орієнтації на місцевості. За класифікацією О. Суперанської, можна виділити такі топонімичні яруси: *мікротопоніми* (індивідуальні назви природних або штучно створених об'єктів, які найчастіше відображають їх характер і властивості); *власне топоніми* (індивідуальні назви природних і штучно створених об'єктів, які безпосередньо не відображають яких-небудь характеристик названих об'єктів, оскільки неодноразово зазнавали

перетворень і переосмислень); *макротопоніми* (індивідуальні назви географічних (гірних, річних) систем або спеціально виділених політико-адміністративних територій (держав, провінцій)) [4, 45].

Сучасні ойконімічні дослідження, спрямовані на системне вивчення явищ, розпочинаються найчастіше із словотвірних студій, без яких не можуть бути успішними семантичні, етимологічні розвідки. Топоніми різних категорій необхідно вивчати в тісному зв'язку, щоб можна було говорити про первинність і вторинність тієї чи іншої назви, про її походження, семантичний відтінок. Ойконіми складають досить значний континуум української лексики. Необхідність їх дослідження диктується цілою низкою причин, пов'язаних як з лінгвістичними, так і з історичними даними. При системному вивченні ойконімів треба врахувати, що розвиток мовознавчої науки другої половини ХХ століття був в основному пов'язаний з вирішенням питання функціонування мовних одиниць і мови загалом [3, 84], що передбачало широке застосування динамічного підходу до мови. Цей підхід найбільше пов'язаний з логіко-номінаційним аспектом дослідження словотвірних одиниць. З погляду функціональної динаміки похідне слово є об'єктом процесуальної інтерпретації, при якій головна роль відводиться змістовій стороні мовного знака, що є «опорною базою» для пояснення сутності будь-якої мовної форми [1, 6]. Похідне слово є результатом номінаційного акту, сутність якого полягає у найменуванні предметів та явищ навколишнього світу. З огляду на зазначене вище можна говорити про посилену увагу ономастики, дериватології та інших галузей лінгвістики до семантичної структури похідних.

Проаналізуємо ойконіми Одеської області за семантичною типологією:

1) ойконіми, в основах яких засвідчені антропоніми (550 лексем): *Вікторівка, Демидове, Мар'янівка, Михайлівка, Прохорове, Северинівка, Миколаївка, Антонюки, Василівка, Йосипівка, Макарове, Софіївка, Юрашеве, Адамівка, Іванівка, Балайчук, Шевченкове, Улянівка, Петрівка, Маркевичеве, Тарасівка, Олександрівка, Костянтинів, Вікторівка, Тимофіївка, Мартинівка, Шевченка, Борисівка, Сергіївка, Анатолівка, Антонівка, Данилівка, Володимирівка, Машенька, Самійлівка, Маразліївка, Ярославка, Ганнівка, Євгенівка, Єлизаветівка, Іванчанка, Матильдівка, Миколаївка, Олексіївка, Петрівськ, Фурманівка, Петрове, Григорівка, Роксолани, Маринівка, Федорівка, Євтодія, Агафіївка, Демидівка, Дмитрівське, Омелянівка, Романівка, Степанівка, Ілля, Кирилівка, Лібенталь;*

2) ойконіми, в основах яких засвідчені назви водних об'єктів та інші види топонімів (200 лексем): *Подільці, Тилігульське, Донське, Верхній Куяльник, Дунайське, Чорноморськ, Дністровець, Лиман, Струмок, Ставки, Зарічне, Приморське, Новоозерне, Задунайівка, Лиманське, Сухий Лиман;*

3) ойконіми, в основах яких засвідчені назви осіб за професією, заняттям, статусом (95 лексем): *Чабанське, Капітанівка, Докторове, Рибальське, Фараонівка, Царичанка, Старокозаче, Десантне, Матроска, Міщанка, Шаманівка, Бондарі, Козацьке, Мирони, Мошняги, Болгарка, Ковалівка, Чоботарівка, Козаче, Сербі, Казбеки, Чабанівка, Слюсареве, Ткаченка, Бессарабка, Майорське, Росіянівка, Гуляївка;*

4) ойконіми, в основах яких зазначено місце знаходження (70 лексем): *Ланове, Роздол, Верхній Куяльник, Нижній Куяльник, Амбарів, Кринички, Ставкове, Курортне, Приморське, Садове, Баштанівка, Підгірне, Південне, Над'ярне, Залізничне, Пасічне, Надрічне, Нагірне, Приозерне, Кордон, Дачне Берегове, Ставки, Парканці;*

5) найменування населених пунктів за ландшафтом (35 лексем): *Отрадна Балка, Левадівка, Рівне, Глибоке, Польове, Долинка, Кам'янка, Долинівка, Лугове, Прямобалка, Холмське, Ярове, Лісне, Коса, Зелена Балка, Роща, Плавні, Острівне, Степове, Балка, Ліски, Долинське, Котловина, Курган, Плоске, Шляхове, Балкове, Кучурган ;*

6) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена з первинним значенням назв рослин, їх частин та плодів (80 лексем): *Березівка, Бузинове, Малинівка, Виноград, Виноградівка, Осинівка, Калинівка, Вишневе, Конопляне, Виноградне, Пшеничне, Тополине, Абрикосове, Роза, Орехівка, Вишняки, Кислиця, Лощинівка, Трояндове, Пшонянове, Вербове, Калини, Грабове, Липецьке, Ясенове, Дубове, Вільшанка, Квітка, Осички, Мандаринівка, Будячки, Грушка;*

7) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена з первісним значенням назв звірів, птахів, комах (60 лексем): *Чижове, Воробіївка, Баранове, Білка, Колове, Соколове, Вовкове, Жукове, Кролівка, Орлівка, Вовківське, Воронівка, Кінне, Жеребкове, Борсуки, Бобрицьке, Капустянка, Комарівка, Чайківка, Чайківське, Орел;*

8) ойконіми, в основах яких засвідчені відапелятивні імена різних тематичних груп (84 лексем): назви знарядь праці: *Коси*; продуктів харчування: *Сахарове, Маслове, Борщі*; предметів повсякденного вжитку: *Коритне, Точилове, Домниця*; назви за кольором: *Червоне, Жовте, Красне, Зелене, Оксамитне, Біленьке, Біле*; назви за ознаками: *Розкішне, Широке, Чарівне, Веселе, Вільне, Благодатне, Сухувате, Мирне, Сонячне, Переможне, Заможне, Нове.*

Висновки і перспективи дослідження. Отже, за семантичними ознаками найбільше ойконімів Одещини походять від імен людей та географічних назв, а також від назв тварин та рослин. Значну кількість посідають ойконіми утворені від назв місцевості та розташування. Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому дослідження топонімікону України.

Література

1. *Бойцун-Власенко А.* Русифікація і томоніміцид в Україні. Альманах Українського Народного Союзу. 1982. С.57-66. 2. *Бучко Д. Г.* Класифікація ойконімів України (словотвірно-мотиваційний аспект). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету.* Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2000. Вип. 37. С.10-13. 3. *Івченко А.* Міста України. Київ: Картографія, 1999. 136 с. 4. *Суперанская А. В.* Что такое топонимика? / Отв. ред. Г. Степанов. Серия «Литературоведение и языкознание». Москва, 1985. 182 с.